

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
психології і соціології
Протокол № 2 від 02.09.2024 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань

05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність

Психологія

Освітній рівень

другий (магістерський)

Освітня програма

Психологія

Статус дисципліни

обов'язкова

Мова викладання, навчання та оцінювання

українська

Розробник(и):

д. психол. н.,
професор

Завідувач кафедри

психології і соціології

Гарант програми

Наталя АФАНАСЬЄВА

Жанна БОГДАН

Наталя АФАНАСЬЄВА

Харків
2024

ВСТУП

Актуальність навчальної дисципліни, її необхідність та роль у підготовці фахівців обумовлені потребами соціального та бізнес-середовища, запитами практики.

Метою навчальної дисципліни «Психологічне консультування в кризових ситуаціях» є визначення концептуальних засад і методологічних принципів психологічного консультування; ознайомлення здобувачів вищої освіти із сучасними підходами до практики психологічного консультування; виробленні базових практичних умінь і навичок; формуванні морально-етичних норм і відповідальності; усвідомленні професійної ідентичності та становленні їх професійної компетентності.

Завданнями навчальної дисципліни є: надати здобувачам вищої освіти знання, які дають їм можливість застосовувати психологічне консультування в кризових ситуаціях; створити цілісне уявлення про зміст, методи і принципи консультативного процесу; озброїти здобувачів вищої освіти знаннями, які дадуть їм можливість працювати з різними психологічними проблемами; сформувати початковий досвід та професійну позицію майбутніх психологів щодо своєї практичної діяльності; сприяти формуванню професійних критеріїв оцінки ефективності консультативної роботи; розширити та поглибити теоретичні знання здобувачів вищої освіти стосовно технік та прийомів психологічного консультування;

Предметом навчальної дисципліни є психологічне консультування в кризових ситуаціях.

Об'єкт навчальної дисципліни є практична діяльність психолога.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН5	ЗК1, ЗК5, ЗК9, СК4, СК7, СК8, СК10, СК11
РН8	ЗК5, СК5, СК7, СК11
РН9	ЗК1, ЗК5, ЗК9, СК4, СК7, СК8, СК11
РН11	ЗК5, СК4, СК7, СК8
РН12	ЗК1, ЗК9, СК4, СК5, СК7, СК8, СК9

РН5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.

РН8. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

РН9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

РН11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

РН12. Розробляти технології психологічного супроводу особистості, організацій, індивідуального та групового консультування, навчання.

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності. ЗК6. Здатність діяти на

основі етичних міркувань (мотивів

ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

СК4. Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік.

СК5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

СК7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.

СК8. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію.

СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

СК11. Здатність самостійно обирати або професійно розробляти та етично застосовувати оптимальні методи та програми психологічного втручання для розв'язання складних питань.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. *Вступ до психологічного консультування.*

Тема 1. Предмет, проблеми та значення психологічного консультування у кризових ситуаціях.

1.1 Визначення психологічного консультування. Місце психологічного консультування в системі психологічної допомоги. Поняття про зону психологічного ризику.

1.2 Співвідношення психологічного консультування та психотерапії. Основні причини звернення до психолога. Відмінність психологічного консультування від індивідуальної та групової терапії.

1.3 Мета й завдання психологічного консультування. Аналіз проблеми клієнта. Вивчення клієнта як особистості.

1.4 Види психологічного консультування. Різновиди та напрямки психологічного консультування. Умови результативності психологічного консультування.

Тема 2. Вимоги до професійної підготовки психолога-консультанта.

2.1 Вимоги до психолога-консультанта та його роботи. Особистісні якості психолога-консультанта. Кодекс професійної етики практичного психолога, його основні положення. Відповідальність психолога-консультанта перед клієнтами за результати консультування.

2.2 Особистість ефективного консультанта. Оптимальні умови проведення психологічного консультування. Відсутність інтимно-особистісних проблем у психолога-консультанта. Спеціальні знання й уміння професійно підготовленого психолога-консультанта, шляхи їхнього одержання. Основні напрямки підвищення кваліфікації й удосконалення роботи практикуючого психолога-консультанта.

Тема 3. Організація роботи психолога-консультанта.

3.1 Загальні питання організації роботи психологічної консультації. Підбір кадрів для роботи. Режим роботи психологічних консультацій. Розподіл обов'язків між працівниками психологічної консультації.

3.2 Організація індивідуальної роботи психолога-консультанта. Взаємодія психолога-консультанта з іншими фахівцями – консультантами в різних галузях. Взаємодія психолога-консультанта з допоміжним персоналом психологічної консультації.

3.2 Організація дистанційного консультування. Онлайн консультування. Телефонне консультування. Консультування за допомогою листування.

Тема 4. Підготовка та проведення психологічного консультування в кризових ситуаціях.

4.1 Вибір та обладнання приміщення для проведення психологічного консультування в кризових ситуаціях. Технічне супроводження психологічних консультацій. Картотека клієнтів психологічних консультацій.

4.2 Основні етапи психологічного консультування в кризових ситуаціях. Різновиди кризових станів клієнтів. Особливості підготовчого етапу консультування. Специфіка етапу знайомства у консультуванні. Діагностичний етап консультування. Заклучний і контрольний етапи психологічного консультування.

4.3 Основні процедури психологічного консультування в кризових ситуаціях. Зв'язок процедур консультування з його етапами. Типи взаємодії клієнта та консультанта. Типи клієнтів та консультантів.

Змістовий модуль 2. Особливості консультування в кризових ситуаціях.

Тема 5. Техніки психологічного консультування в кризових ситуаціях.

5.1 Поняття про техніки й технічні прийоми консультування в кризових ситуаціях. Зв'язок технік психологічного консультування з його етапами й процедурами. Універсальні й спеціальні техніки консультування. Початок бесіди із клієнтами. Консультативний контакт.

5.2 Зняття психологічної напруги у клієнта й активізація його розповіді на стадії сповіді. Техніки, що застосовуються при інтерпретації сповіді клієнта. Дії консультанта при дачі клієнтові рад і рекомендацій. Техніка завершального етапу консультування й практика спілкування консультанта із клієнтом після закінчення консультації.

5.3 Типові помилки, що допускають у процесі консультування, способи їхнього усунення. Загальні правила і установки консультанта, що структурують процес консультування і що роблять його ефективним

Тема 6. Консультування клієнтів з посттравматичним стресовим розладом.

6.1 Консультування клієнтів з психічною травмою та травматичним досвідом. Умови розвитку травматичного стресу. Стратегії поведінки при травматичному стресі. Динаміка переживання травматичної ситуації. Психологічна допомога для зцілення клієнта.

6.2 Консультування клієнтів з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Діагностичні критерії, форми ПТСР, основні напрямки

психологічної допомоги. Групи ризику розвитку ПТСР. Тривожні розлади. Основні напрямки реабілітації.

6.3 Консультування клієнтів із суїцидальною поведінкою. Причини суїцидальної поведінки. Форми аутоагресивної активності. Чинники суїцидальної поведінки. Види аутоагресивної та суїцидальної поведінки.

Тема 7. Консультування клієнтів, які пережили горе або втрату.

7.1 Реакції горя. Клінічні, емоційні, поведінкові прояви при горі та втраті. Зміни свідомості при горі та втраті.

7.2 Процес подолання горя. Універсальні стадії горювання. Гостра фаза горювання. Фази заперечення, агресії, депресії.

7.3 Психологічна допомога у відновленні горюючої людини. Фаза реорганізації. Завершення горювання. Робота з «провиною того, хто вижив», незавершеністю стосунків із померлою людиною. Консультування при затяжних реакціях горя та психосоматичних розладах.

Тема 8. Консультування клієнтів із психосоматичними розладами.

8.1 Причини виникнення психосоматичних розладів. Травмуючі події, як чинник розвитку психосоматичних розладів. Нозологічні підгрупи психосоматичних розладів. Консультування клієнтів із різними психосоматичними симптомами.

8.2 Вплив стресу на розвиток психосоматичних розладів. Види стресів. Інформаційний стрес. Реакції людини на стрес. Допомога при переживанні стресу.

8.3 Криза, як чинник розвитку психосоматичних розладів. Нормативні та ненормативні кризи. Індивідуальні реакції на кризу. Психологічні аспекти кризових періодів життя. Хвороба як кризова ситуація. Динаміка емоційних реакцій хворої людини. Подолання кризи.

Тема 9. Консультування клієнтів із адиктивною поведінкою.

9.1 Причини формування адиктивної поведінки. Види адиктивної поведінки. Внутрішні та зовнішні чинники формування залежностей. Роль властивостей особистості у формуванні адиктивної поведінки.

9.2 Структура процесу консультування адиктивних. Встановлення контакту. Дослідження проблеми. Аналіз соціального середовища. Ідентифікація альтернатив вирішення проблеми. Планування діяльності. Оцінка ефективності консультування.

9.3 Дослідження внутрішнього конфлікту адиктивної особистості. Боротьба мотивів, інтересів, життєвих сценаріїв. Аналіз ціннісно-мотиваційної сфери адикта. Технології консультування адиктивних.

Тема 10. Консультування клієнтів з вторинною травмою.

10.1 Симптоми вторинного травматичного стресу. Чинники розвитку емоційного вигорання та вторинної травми у консультанта. Вплив рівня емпатії на вторинну травматизацію. Почуття безсилля консультанта. Ставлення до роботи консультанта. Рольові конфлікти консультанта.

10.2 Прояви емоційного вигорання консультанта. Астенізація, знижений фон настрою та тривожність. Почуття провини. Порушення сну, психосоматичні та психогенні реакції. Зміна ставлення до професійної діяльності.

10.3 Супервізія при вторинній травмі. Індивідуальна та групова психотерапія. Структура супервізійної сесії. Правила супервізійної роботи. Форми організації супервізійної практики.

Перелік практичних (семінарських) завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Завдання 1. Загальні основи та характеристика психологічного консультування.	Вивчення та обговорення питань: 1.1. Визначення психологічного консультування. 1.2. Співвідношення психологічного консультування та психотерапії. 1.3. Мета й завдання психологічного консультування. 1.4. Види психологічного консультування.
Завдання 2. Вимоги до психолога-консультанта.	Вивчення та обговорення питань: 2.1. Вимоги до психолога-консультанта та його роботи. 2.2. Особистість ефективного консультанта.
Завдання 3. Організація дистанційного психологічного консультування.	Вивчення та обговорення питань: 3.1. Загальні питання організації роботи психологічної консультації. 3.2. Організація індивідуальної роботи психолога-консультанта. 3.3. Організація дистанційного консультування.
Завдання 4. Основні етапи психологічного консультування в кризових ситуаціях.	Вивчення та обговорення питань: 4.1. Вибір та обладнання приміщення для проведення психологічного консультування в кризових ситуаціях. 4.2. Основні етапи психологічного консультування в кризових ситуаціях. 4.3. Основні процедури психологічного консультування в кризових ситуаціях.
Завдання 5. Техніки психологічного консультування в кризових ситуаціях.	Вивчення та обговорення питань: 5.1. Поняття про техніки й технічні прийоми консультування в кризових ситуаціях. 5.2. Зняття психологічної напруги у клієнта й активізація його розповіді на стадії сповіді. 5.3. Типові помилки, що допускають у процесі консультування, способи їхнього усунення.
Завдання 6. Консультування клієнтів з ПТСР.	Вивчення та обговорення питань: 6.1. Консультування клієнтів з психічною травмою та травматичним досвідом. 6.2. Консультування клієнтів з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). 6.3. Консультування клієнтів із суїцидальною поведінкою.
Завдання 7. Консультування клієнтів, які пережили горе.	Вивчення та обговорення питань: 7.1. Реакції горя. Клінічні, емоційні, поведінкові прояви при горі та втраті. 7.2. Процес подолання горя. 7.3. Психологічна допомога у відновленні горюючої людини.
Завдання 8. Консультування клієнтів із психосоматичними розладами.	Вивчення та обговорення питань: 8.1. Причини виникнення психосоматичних розладів. 8.2. Вплив стресу на розвиток психосоматичних розладів. 8.3. Криза, як чинник розвитку психосоматичних розладів.
Завдання 9. Консультування адиктів.	Вивчення та обговорення питань: 9.1. Причини формування адиктивної поведінки. 9.2. Структура

	процесу консультування адиктив. 9.3. Дослідження внутрішнього конфлікту адиктивної особистості.
Завдання 10. Робота із вторинною травматизацією.	Вивчення та обговорення питань: 10.1. Симптоми вторинного травматичного стресу. 10.2. Прояви емоційного вигорання консультанта. 10.3. Супервізія при вторинній травмі.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблица 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Завдання 1. Загальні основи та характеристика психологічного консультування.	Вивчення матеріалу за питаннями: 1.1. Визначення психологічного консультування. 1.2. Співвідношення психологічного консультування та психотерапії. 1.3. Мета й завдання психологічного консультування. 1.4. Види психологічного консультування.
Завдання 2. Вимоги до психолога-консультанта.	Вивчення матеріалу за питаннями: 2.1. Вимоги до психолога-консультанта та його роботи. 2.2. Особистість ефективного консультанта.
Завдання 3. Організація дистанційного психологічного консультування.	Вивчення матеріалу за питаннями: 3.1. Загальні питання організації роботи психологічної консультації. 3.2. Організація індивідуальної роботи психолога-консультанта. 3.3. Організація дистанційного консультування.
Завдання 4. Основні етапи психологічного консультування в кризових ситуаціях.	Вивчення матеріалу за питаннями: 4.1. Вибір та обладнання приміщення для проведення психологічного консультування в кризових ситуаціях. 4.2. Основні етапи психологічного консультування в кризових ситуаціях. 4.3. Основні процедури психологічного консультування в кризових ситуаціях.
Завдання 5. Техніки психологічного консультування в кризових ситуаціях.	Вивчення матеріалу за питаннями: 5.1. Поняття про техніки й технічні прийоми консультування в кризових ситуаціях. 5.2. Зняття психологічної напруги у клієнта й активізація його розповіді на стадії сповіді. 5.3. Типові помилки, що допускають у процесі консультування, способи їхнього усунення.
Завдання 6. Консультування клієнтів з ПТСР.	Вивчення матеріалу за питаннями: 6.1. Консультування клієнтів з психічною травмою та травматичним досвідом. 6.2. Консультування клієнтів з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). 6.3. Консультування клієнтів із суїцидальною поведінкою.
Завдання 7. Консультування клієнтів, які пережили горе.	Вивчення матеріалу за питаннями: 7.1. Реакції горя. Клінічні, емоційні, поведінкові прояви при горі та втраті. 7.2. Процес подолання горя. 7.3. Психологічна допомога у відновленні горючої людини.
Завдання 8. Консультування клієнтів із психосоматичними розладами.	Вивчення матеріалу за питаннями: 8.1. Причини виникнення психосоматичних розладів. 8.2. Вплив стресу на розвиток психосоматичних розладів. 8.3. Криза, як чинник розвитку психосоматичних розладів.

Завдання 9. Консультування адиктів.	Вивчення матеріалу за питаннями: 9.1. Причини формування адиктивної поведінки. 9.2. Структура процесу консультування адиктів. 9.3. Дослідження внутрішнього конфлікту адиктивної особистості.
Завдання 10. Оцінка ефективності консультативного процесу в кризовій ситуації.	Вивчення матеріалу за питаннями: 10.1. Симптоми вторинного травматичного стресу. 10.2. Прояви емоційного вигорання консультанта. 10.3. Супервізія при вторинній травмі.

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як: інформаційна лекція (Теми 1, 3, 4), бінарна лекція (Теми 5, 6, 7, 8, 9), проблемна лекція (Теми 2, 10), практична робота (Теми 1, 2), творче завдання (Тема 9), ділова гра (Тема 5), кейс-метод (Теми 3-10).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

формою семестрового контролю є залік: максимальна сума за дисципліною в цілому – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі заліку за накопиченою сумою балів за всі завдання, які повинен виконати здобувач.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням балів за поточний та підсумковий контроль.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи.

Поточний контроль: компетентнісно-орієнтовані завдання за темами (25 балів), інтерактивний діалог (5 балів), експрес-опитування (5 балів), творче завдання (5 балів), ділова гра (5 балів), звіти про виконання практичних завдань (45 балів), інтерактивне моделювання (10 балів).

Семестровий контроль зараховується в разі, якщо здобувач отримав за залік від 60 балів.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Основи психологічного консультування: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 360 с.
2. Опанасенко Л. А. Основи психологічного консультування: у схемах і таблицях. Миколаїв: Іліон, 2019. 134 с.
3. Основи психологічної допомоги: теорія та практика психоконсультування: навч. посібник. Укл.: В. Г. Панок, Я. В. Чаплак, Я. Ф. Андрєєва. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 384 с.
4. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Коширець В. В. Психологічне консультування: зміст, прийоми, технології. Вид. 2-ге, змін. та доп. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 368 с.

Додаткова

5. Афанасьєва Н. Є. Психологічне консультування фахівців екстремального профілю: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2017. 315 с.
<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3232/1/Монографія%20%28Афанасьєва%29%20с%20фото.pdf>
6. Афанасьєва Н., Світлична Н., Шайда О. Психосемантичний аналіз уявлень психологів-практиків про місце психологічного консультування. *Психолінгвістика. Серія: Психологія*. Том 26 №1. 2019. С. 37-50. Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. 26(1). 402 p. Режим доступу: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/725>
7. Афанасьєва Н., Немашкало К. Особливості застосування дуальної освіти для підготовки психологів. Дуальна освіта під час війни : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 27 листопада 2024 р., Науково-методичний центр ВФПО. Київ, 2024. С. 98–101. <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/35148>
8. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Програма сертифікатного курсу з підвищення тренерської компетентності за напрямом «Практична психологія у сфері кризової психології». Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 92 с.
9. Психологія екстремальності та психопрофілактика психічної травми й суїцидальних намірів: навч.-метод. посіб. Укл.: Л. І. Магдисюк та ін. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 236 с.
10. Цільмак О. М., Лефтеров В. О. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навч.-наочн. підруч. Київ: Вид-во Ліра-К, 2020, 266 с.
11. Stetsenko A., Ushakova I., and other. Formulating alternative approaches to stress management by understanding its effects on psychological and physiological well-being. *AD ALTA: journal of interdisciplinary research*. 2024. №14/01. Pp. 108-115. <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/34968>

Інформаційні ресурси

12. Національна психологічна асоціація України (НПАУ): Професійна

спільнота психологів України, новини, заходи, публікації. Сайт: <https://npa-ua.org>

13. Психологічна платформа «Всеосвіта»: Курси, вебінари, статті та матеріали для психологів та педагогів. Сайт: <https://vseosvita.ua>